

však také byly možnosti latinizujícího humanismu poděbradského období z hlediska vývoje české národní kultury vyčerpány“ (str. 91).

Důvody, pro něž tuto studii vítáme a kladně hodnotíme, již byly uvedeny. Lze si jen přát, aby se i dalším okruhům české humanistické literatury dostalo co nejdříve podobné syntézy, jakou přináší ve své knize Šmahel.

Jana Nechutová

Gajus Sallustius Krispus, Katilinovo spiknutí. Válka s Jugurthou. Přeložil Antonín Rausch. Vyšlo jako 292. sv. Světové četby v SNKLU v Praze 1962, stran 218.

Po delší době se českému čtenáři dostávají do rukou obě Sallustiovy monografie mistrně zachycující rozpory a příznaky krize římské otrokářské společnosti. Překladatel Antonín Rauschovi se podařilo dosáhnout samozřejmého cíle, který si klade každý překladatel, totiž přiblížit antického autora modernímu čtenáři. Nejde mu jen o pouhé tlumočení obsahu, nýbrž především o to, aby literární dílo napsané latinsky působilo na nynějšího čtenáře tak, jak působilo na čtenáře starověkého Říma. Překlad je vskutku prací zkušeného a obratného překladatele, takže český čtenář bude se zájmem sledovat přípravu, provádění a potlačení spiknutí příslušníka římské nobility, jehož postava je výrazně nakreslena na pozadí rozpadu římské společnosti na konci republiky, vzruší se tragedií Numida Jugurthy, již zavinila ziskuchtivost a společnost římské šlechty, a jen stěží se ubrání, aby nepodlehł sugestivním filosofickým výkladům založeným na dualistickém názoru o protikladu těla a ducha.

Rausch svůj překlad především modernizuje. Nebojí se užít moderních termínů: kapitulace — *deditio* Iug. 70, 1; po referátu Ciceronově — *consulente* Cicerone Cat. 48, 6; politika bez rizika — *tuta consilia* 41, 2. Hojná jsou aktuální rčení dnešní mluvy: 50, 4 *praesidiis abductis* až nebude tlak ozbrojené stráže; 50, 1 *duces multitudinum* náčelníci band; 37, 5 *ei Romam sicut in sentinam confluxerant* ti se táhli do Říma jako do nějaké jímky; Iug. 73, 6 *quorum res fidesque in manibus sitae erant* jejichž veškerým majetkem a jistotou byly jejich ruce; Cat. 20, 7 *ius atque dicio* právní a skutečná moc.

Složitě souvětí někdy vhodně člení v kratší samostatné celky Cat. 20, 1; 32, 1, jindy nahrazuje hypotaxi parataxi 31, 7. Ale také složitě souvětí ponechává, aby neporušil logickou, případně symmetrickou stavbu věty, která je charakteristická pro antického autora a která ani nám není zcela cizí, Iug. 14, 1.

Překladatel také leckde vynechává spojku *sed*, kde nemá význam odporovací, nýbrž ve vypravování je výrazem přechodu k něčemu novému a kde by její časté opakování působilo rušivě. Myslím však, že nepřevem bylo v překladu vynecháno *sed* důrazně odporovacího významu v Iug. 28, 4, kde proti důkladným vojenským přípravám proti Jugurthovi a bystrosti a válečné zkušenosti Kalpurnia Bestie se staví těžkopádnost přepravy jednotek z Itálie na africkou pevninu.

Překladatel ovšem nemohl vyjádřit Sallustiovo úsilí o osobitý slohový výraz, jak se projevuje výrazovou rozmanitostí, častým používáním historického infinitivu a četnými řečnickými figurami (*aliterace*, *antithese*, *chiasmus* jsou nejčastější). Výrazovou rozmanitostí se však překlad vyrovná originálu. Tak pro substantivum *lubido* několikrát se opakující v Caesarově řeči v senátu Cat. 54 volí Rausch po každé jiný výraz: *lubidini parere* řídit si citem; *lubido possidet* ovládne-li nás vášně; *contra lubidinem animi sui* proti tužbám svého srdce; od něho odvozené *lubidinosae* *interficere* zabíjetí podle svého rozmaru. Nebo v Iug. 40 *tanta lubido in partibus erat* tak vášnivě nepřátelství bylo mezi stranami; *ex lubidine plebis* podle nálady lidu. U adjektiva *factiosus* dovedl překladatel správně voleným výrazem vystihnout různé významové odstíny: Cat. 18, 4 *Piso, adulescens nobilis... factiosus* urozený mladý muž... *pletichářský*; 51, 32 *hominis sceleratos et factiosos... zločinní a pletichářští* lidé; Iug. 8, 1 *factiosi domi domo vlivní*; 15, 4 *homo impiger, factiosus* člověk podnikavý, politicky vlivný; 27, 2 *ut per paucos factiosos Iugurthae scelus condonaretur* aby pro několik pletichářů byl Jugurthovi prominut jeho zločin; 77, 1 *Hamilcarem quandam, hominem nobilem factiosum* že jistý H., člověk urozený a vládyčtivý; 85, 3 *ea agere inter invidos occursantis factiosos* tohle vykonávat mezi lidmi závistivými, zlomyslnými a straníckými. Totéž bychom mohli říci o adjektivu *bonus* i jiných.

Na několika místech se podařilo překladateli podat český překlad výrazněji, než je latinský originál. Tak Iug. 76, 6 *murum arietibus feriri... vident* viděli, že se zdi otřásají pod údery beranů; sluchový a zrakový vjem originálu je znásoben překladem v skličující pocit. Cat. 10, 5 *amicitias inimicitiasque non ex re, sed ex commodo aestumare* přátelství i nepřátelství cenit ne podle jejich vnitřní ceny, nýbrž podle vnějšího prospěchu; doplněním adjektiv *vnitřní*, *vnější* se zvyšuje protiklad. V přání Katilinových stoupenců znát podrobněji plán a jeho provádění

vysloveném otázkou *quae condicio belli foret* Cat. 21, 2 a přeloženém jak to s tou válkou bude cítíme nejistotu a úzkostu lidí, kteří jinou naději na zlepšení svého postavení skládají v Katilinovy riskantní podnik. Čtenáři, který čte úryvek z Katilinovy charakteristiky 15, 5 *igitur colos ei exanguis, foedi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie voltuque vecordia in erat* v českém překladu: proto ta zsmalá barva, strnulý pohled, ta chůze tu kvapná, tu váhavá; v jeho tváři i výraze bylo opravdu patrné šílenství vtiskne se Katilinova podoba do jeho myslí stejně tak hluboko, jako by ji byl někdy viděl na ulici. Označuje-li Kato Cat. 26, 24 ve své řeči v senátu zatčené spiklence jako *homines adulescentuli*, má na mysli jejich mládí a nezkušenost, ovšem ironicky; překlad mládí páni ironii zesiluje. Při líčení bezohledného sobectví politických činitelů v Římě Iug. 41, 5 nahradil překladatel plynulý rytmus asyndeticky spojených infinitivů *sibi quisque ducere trahere rapere* zpomaleným tempem až nelibě znějících sloves s dlouhou samohláskou: každý hleděl pro sebe brát, rvát a drát a jejich vhodným seřazením dosáhl účinné gradace. Zdlouhavý výraz pro duševní stav *anxius trahere cum animo suo* Iug. 93, 1 je v překladu zkrácen pomocí jednoduchého, ale výstižného adverbia: přemítal znepokojeně. Prostý římský voják vzbudil čtenářův zájem o řešení téměř beznadějně vojenské situace a získá jeho sympatie nejen svým přirozeným počináním člověka z lidu, nýbrž i výrazy, jež je vyjadřují, Iug. 93, 3 *cupido difficilia faciundi* záliba v dobrodružství; 6 *pollicetur sese itineris periculique ducem* nabízel se za vůdce na té nebezpečné cestě.

Překladatel také použil komentářů Rybova a Málkova (B. Ryba, C. Sallusti Crispi Catilinae coniuratio, díl II. Praha 1927; A. Málek, C. Sallusti Crispi Bellum Iugurthinum, část II. Praha 1924) ale jeho překlad je samostatným a jednotným dílem. Přece však se do něho dostala některá menší nedopatření. Rušivě působí věta Cat. 8, 5 nikdo nepracoval jen duchem a ne také tělem; český čtenář ji nepochopí, aniž byl nucen se při četbě vracet a srovnávat ji se souvislostí, kdežto čtenář s průměrnou znalostí latiny snadno pochopí jednoduchý latinský originál *ingenium nemo sine corpore exercebat*. Podobně 20, 12 všemi způsoby peníze plení a maří za latinské *trahunt vexant*; 22, 3 nám je ta věc příliš málo dokázána *nobis ea res parum comperta est*; 61, 3 *advorsis volneribus conciderant* padli... s ranami na přední části těla.

Na několika místech (Cat. 7, 6; 24, 2; 31, 8 aj.) bylo nepřesně přeloženo imperfektum. Nepřesným překladem dostal český text poněkud jiný smysl: Iug. 1, 4 *ad inertiam et voluptates corporis pessum datus est*... se vrhne za zahálkou a rozkošemi těla, kdežto v latinském výrazu *pessum dare* je představa záhuby, proto zahálkou a rozkošemi těla se vrhne do zkázy. 31.10 *proinde quasi ea honori, non praedae habeant zrovna* jako by je (tj. kněžské úřady a konsuláty — doplňuje rec.) byli získali jako poctu, a ne loupeží m. jako kořist ve sm. aby z nich kořistili. Cat. 19, 1 *adnitente Crasso* z popudu Krassa — na naléhání 2 *foedus homo* škodlivý člověk — hanebný. 28, 2 *Curius ubi intellegit jakmile se Kurius dověděl* — pochopil, si uvědomil. Iug. 44, 3 *data atque accepta fide* výměnou slibů — vzájemnými zárukami, ač Iug. 81,1 lépe: když si navzájem slibili věrnost. Cat. 60, 4 *omnia providere* všeho si všímal — o všechno se staral, na vše pamatoval.

Tato drobná nedopatření a nepřesnosti nejsou ovšem takové, aby ubíraly překladu na ceně, těch si všimne nejdříve odborník.

Úvodní slovo napsal Pavel Oliva; je to stručný, ale výstižný obraz bouřlivého období římských dějin, kdy se vyhrcovaly rozpory římské společnosti, s přílehavou charakteristikou Sallustiovy osobnosti a jeho literární činnosti, nezatížený zbytečnou učeností, ale postačující našemu čtenáři. Překlad vhodně doplňují věcné poznámky B. Ryby, stručné a omezující se na nejmenší míru, aby čtenáře příliš nezatěžovaly.

České vydání Sallustiovyh monografií považujeme za záslužný čin. Umožní se jím, aby se také mladší generace seznámila s významným historikem a zároveň vyspělým slovesným umělcem. Ostatní část starší generace, která poznala Sallustiovy skvělé kresby dobového prostředí a výrazné životné charakteristiky vůdčích osobností z četby v originále, ráda sáhne po svém moderním překladu.

Antonín Hartmann

Lukianos, Pravdivé příběhy. Přeložil Zdeněk K. Vysoký. Vyšlo jako 304. sv. Světové četby v SNKLU v Praze 1963. Stran 122.

Lukianovy Pravdivé příběhy, parodie na utopickou a fantastickou literaturu, zaujmou poutavým obsahem, třebas postrádajícím originality, čtenáře XX. st. stejně, jako zaujaly starověkého čtenáře II. st. n. l. Vypravěčské umění největšího stilisty poklasické doby není překladem oslabeno a české znění Pravdivých příběhů sotva kdy připomene čtenáři, že jde o překlad. Překladateli Z. K. Vysokému se podařilo najít pro Lukianovo vypravování přiměřený český výraz.